

NEZÁVISLOST NESTAČÍ

Josefina Formanová

Fašistická vláda ji umlčovala jako nepohodlnou liberálku, italská veřejnost jako svéhlavou ženu. Mezinárodní intelektuální elita v čele se Sartrem ji sice obdivovala už v padesátých letech, bezpodmínečného uznání se jí však dostalo až později. Dílo kubánsko-italské autorky Alba de Céspedes dnes oprávněně zažívá renesanci a s obnovou debat o ženském psaní se také dostává mimo škatulku románů pro ženy. Autorka, jejíž *Zakázaný deník* (1952) nedávno publikovalo nakladatelství Meridione, u nás není neznámá. Svěží převedení jednoho z jejích nejznámějších románů do češtiny teď obstarala Pavla Přívozníková, nicméně již od čtyřicátých let vyšlo několik titulů: *Nikdo se nevrací* (1938, česky 1942), *Předtím a potom* (1955, česky 1958), *Výčitka* (1963, česky 1984), *Kočka* (1967, česky 1970) či *V noční tmě* (1976, česky 1979).

Elena Ferrante mluví o povzbuzení, Annie Ernaux o průniku do neobjevených světů. Tak aktuální jsou prý knihy Alba de Céspedes podle současných autorek. Přívozníkové se podařilo tuto aktuálnost podtrhnout a zároveň udržet spisovatelčin soustředěný a žurnalisticky ukázněný styl vyprávění. Novinářskou všímavostí a spíše zkoumavým než kritickým postojem Céspedes připomíná třeba „novozurnalistku“ Joan Didion, s níž sdílela osud dítěte vyrůstajícího mimo rodiště a zejména zkušenost redaktorky. Román je ovšem současný sám o sobě. Na pozadí zpovědi matky a manželky středního věku zachycuje rozkol mezi válkou i tradicí vchovanými rodiči a jejich dětmi, jež pro sebe hledají odlišnou budoucnost. Osy rozkolu přitom připomínají ty, jež štěpí i dnešní svět.

MAMINKY NEPÍŠÍ

„Udělala jsem chybu, že jsem si koupila tento sešit,“ píše vypravěčka románu, třiadvacetiletá Valeria Cossatiová. Román sleduje rok života ženy, která z popudu, jenž zprvu vypadá jako pouhý rozmar, začíná psát deník, a odcizovat se tak sobě i okolí. „Možná existují lidé, kteří se skrze poznání

sebe samých dokáží stát lepšími, zato já čím víc se znám, tím jsem ztracenější.“ Hrdinka neholduje tajnostem, ví však, že deník by u příbuzných vzbudil zmatení, dokonce nevoli. Rodina patří k nižší sociální třídě, jako ženu ji definují domácí práce a oddaná péče o manžela a děti. Valeria lehce vyčnívá už tím, že se podílí na rodinném rozpočtu. Odhalením deníku by si definitivně podřízla větev.

Navic se potýká s emancipací dospívající dcery, manželovou krizí středního věku i synovými jinošskými a především tradičními ambicemi. Přitom ze strany rodiny a přítelkyň čelí ponížování, maskovanému ordinární starostlivosti či hranou blahosklonnosti. Díky nově nabitému sebevědomí zároveň poznává touhu po bohatství, radosti a lásce, které nachází v samotném psaní, potažmo u nadřazeného, jenž pro ni představuje možný počátek nového života. Psaní deníku ji však přece jen dostává do čím dál svízelnějších situací. Od jistého okamžiku se již nemůže skrývat za příbuzenské předsudky, že „maminka přece nepíše deník, co by si do něj asi psala“. Nakonec místo sebeodhalení překvapivě nachází smíření v rolích, z nichž díky deníku na okamžik unikla.

„Když nad tím přemýšlím, zdá se mi, že tohle je příčina Mirellina neklidu: možnost neuposlechnout. A právě tato možnost všechno změnila, mezi rodiči a dětmi, ale také mezi mužem a ženou,“ přemýšlí Valeria. Její dcera žije život, který si ona odepřela. S žárlivostí a postupujícím sebeodcizením přitom jaksi nevyhnutelně bojuje upevňováním svého postavení coby spořádané hospodyňky, leckdy s komickou umanutostí: „Neumím to vysvětlit, ale mimo domov už to prostě nejsem já. Jakmile vyjdu z domu, jako by mi připadalo zcela přirozené začít žít úplně jiný život než obvykle, toužím se vydat ulicemi, jimiž nevede má obvyklá trasa, potkat nové, mně dosud neznámé lidi, s nimiž bych mohla být veselá, smát se. Mám velkou chuť se smát. Nejspíš to jen znamená, že jsem unavená, měla bych si vzít nějaké vitamíny.“

Jedinečnost Céspedes tkví ve schopnosti nepodléhat sebelítosti a neuzavírat se před světem. To dokazuje její celoživotní širokospektrální tvorba. A takové jsou i její protagonistky. Valeria v psaní objevuje nepoznané aspekty života, aniž by současně byla připravena ničit svět, jež plněním své společenské úlohy spoluutváří. Uznává ctnosti spořádané ženy a zůstává pokorná a uvážlivá. Zároveň usiluje o uznání dcery, v níž marně hledá své teprve objevené já: „Přesto jsem poprvé pocítila věc, o níž mi tolik ostatních matek říkalo, že ji zažívají, ale já jsem ji doposud nikdy nepoznala, a totiž touhu přenést všechno ze svého života do života svých dětí, včetně vlastních nadějí. A to právě těch dětí, které jsou jiné než my, v nichž se nepoznáváme.“ Céspedes přitom naznačuje, že rodič, který se nesmířil s odlišností svých potomků, se nesmířil ani se svým životem. Každá generace musí

Alba de Céspedes
Zakázaný deník
přeložila Pavla Přívozníková
Meridione, Praha 2024
304 stran

„stvořit nové vědomí“, říká ústy jedné z postav. Kdo to není s to pochopit, prý jako by byl mrtev zaživa.

DRŽET SE SVÝCH ROLÍ

Céspedes zajímá mezigenerační konflikt nikoli jako střet dobra se zlem, ale jako dějinný proces sebeosvobodování. Upozorňuje také, že inteligence si často plete pokoru a zodpovědnost se zbabělostí a pohodlností. Pokora má přitom blízko k moudrosti. Valeria tuto moudrost ztělesňuje, když v závěru románu dává za pravdu své dceři, čímž se smířuje nejen s ní, ale i se svou životní úlohou a generací: „Jestliže se láska nedá zdůvodnit založením rodiny, představuje pro mě vinu,“ říká Valeria a pokračuje: „Mirella naopak tvrdí, že vinni jsme, pokud považujeme lásku za hřích. Domnívám se, že má pravdu, ale já jsem jako ty, také zlehčuji svou vinu tím, že poukazuji na provinění, jichž se na mně dopustili jiní. Mirella ale také říká, že láska není láska, pokud nemá opodstatnění, pokud je to jen vášeň, pud...“

Spisovatelka jako by potvrzovala jeden Kafkův výrok: „Ve skutečnosti se člověk vykupuje pouze svými závazky. A to má v životě největší cenu.“ Držet se svých rolí je žádoucí proto, abychom před sebou skryli tu část svého já, kterou neuneseme. Pokud je nám tato slepota upřena, hrozí sebeodcizení. Na druhou stranu, i to je občas třeba riskovat. Spisovatelka dodává,

že právě psaní dovede z jednoho takové skryté já vyloučit a postavit je proti němu. Tak jako v případě hrdinky románu. Valeria sleduje svou proměnu psaním s fascinací i znepokojením. Osciluje mezi konverzí od poslušného pečovatelsví k tajuplnému ženství a snahou uchránit léta vštěpované názory a morálku před vlastními pochybnostmi. Černobílý svět se jí před očima rozpíjí v tóny nejednoznačné šedi a také čtenář je neustále stavěn před otázkou: Je to tak dobře, nebo není?

POZOR NA SEBEPOZNÁNÍ

Céspedes žila psaním, shrnuje překladatelka a autorka doslovu. Pro spisovatelku to v první řadě znamenalo skutečně se psaním žít. Její románové hrdinky se pak emancipují různými způsoby, nikdy ovšem neztrácejí kontakt se světem, a to bez sebelítosti. Pokud kdy upadnou do pocitu křivdy, doveďou se okřiknout a zanalyzovat. Valeria není výjimkou: „Často si stěžuji, že je toho na mě moc, že jsem otrokyní rodiny a domácnosti, že například nemám nikdy čas přečíst si knihu. To je sice všechno pravda, ale tohle otroctví se svým způsobem stalo také mojí silou, mou mučednickou svatozáří.“

Manicheismus světa tak kubánsko-italská autorka sice popisuje z pozice liberálky, zároveň je však vždy připravena si odporovat, nebo se rovnou shodit. Ženy pro ni nejsou jen ubohými služkami mužů, věčně ovázanými zástěrou a sem tam vystavenými

na odív jako vzácné fosilie. Muži zase neplatí jen za uzurpátory moci, nebo zmanipulovatelné slabochy. Ostré soudy nenacházíme ani v pasážích o rozdílech generací, ani v otázkách ctností. Céspedes jako by polemizovala s Dostojevským, podle nějž člověk, který lže sám sobě, není schopen úcty a lásky. Spisovatelka zde opět dokazuje obdivuhodnou, přitom nenucenou kritikou důslednost. Poznat sebe sama podle ní předpokládá, že vydržíme přihlížet vlastní proměně. Nedokážeme-li to, měli bychom se sebezpoznaním brzdit: „[...] asi bychom se neměli snažit život pochopit, jinak naše snaha mu porozumět a prožít jej adekvátně způsobí, že jej nakonec vlastně neprožijeme vůbec.“

Na románu Alby de Céspedes se ukazuje, že síla ducha nespočívá v okázalém vzdoru, nýbrž ve schopnosti vydobýt si vnitřní svobodu v mezích toho, kým již jsme. Valeria tak například v působivé intimní scéně přichází na to, že si stále připadá žádoucí: „Při svlékání jsem se na sebe dívala do zrcadla, snažila jsem se sama sebe vidět jako starou a poníženou i zvnějšku, ale nedařilo se mi to.“ Čtenáře by pak nemělo šokovat, že hrdinka románu se svého dosavadního života nakonec nevzdá a její gesto vůbec není zbabělé. Přiznat si skutečnost, že silní jsme teprve tím, co představujeme pro druhé, se ve světle *Zakázaného deníku* jeví stejně podstatné jako boj za nezávislost.

Autorka je literární a divadelní kritička.

Na románu Alby de Céspedes se ukazuje, že síla ducha nespočívá v okázalém vzdoru, nýbrž ve schopnosti vydobýt si vnitřní svobodu v mezích toho, kým již jsme.